

РЕМЕХ Тетяна Олексіївна

*к. пед. наук, старший дослідник,
завідувачка відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України*

ОБОРОННА СВІДОМІСТЬ ЯК СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України породила не лише нові явища і процеси, а призвела й до появи та використання нових понять і термінів, зокрема пов'язаних із формуванням ідентичності українців.

У науковій літературі відсутнє усталене визначення національної ідентичності. В руслі нашої наукової розвідки ми пристаємо до думки, що національна ідентичність – це усвідомлення людиною власної приналежності до певної нації і держави, соціуму, культурних традицій, цінностей, психології, віри. О. Пометун зазначає, що «майбутнє української держави, її зміцнення і подальший стратегічний розвиток неможливі без сформованої, розвинутої і стійкої української національної й громадянської ідентичності всіх її громадян» [4, с. 64].

Зазначимо, що основою утвердження національної та громадянської ідентичностей виступають такі ціннісно-сміслові орієнтири як соборність, самобутність, воля та гідність, що за своєю сутністю є моральними (не правовими) категоріями. Адже свідомість – це сфера духовності людини, що уналежнює світ думок, світ почуттів і волю, це специфічний прояв її духовної життєдіяльності.

У грудні 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [5], де визначено мету, завдання, принципи, напрями й особливості державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичностей, а також уніфіковано низку термінів як-от військово-патріотичне виховання, волонтер сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності, громадянська компетентність, духовно-моральне виховання, національно-патріотичне виховання та ін.

У переліку унормованих цим законодавчим актом дефініцій значаться й такі як «громадянська стійкість» та «оборонна свідомість». Першу з них ми розглянули в попередній нашій розвідці під кутом нового поняття в методиці навчання учнів громадянської освіти [7]. Тепер зупинимось на сутності терміну «оборонна свідомість».

Під оборонною свідомістю законодавець розуміє «свідоме сприйняття та готовність громадянина до захисту незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України» [5]. З'ясовано, що означений термін був уживаний ще в Стратегії національно-патріотичного виховання, ухваленій Указом Президента України від 18 травня 2019 року [6]. У цьому документі оборонна свідомість визначена як осмислений прояв людиною

самоідентифікації на основі національних цінностей, розуміння філософії національної державності, спадковості боротьби за державну незалежність і територіальну цілісність України, української мови, громадянської позиції для всіх громадян [6].

Оборонна свідомість є предметом інтересу низки вітчизняних науковців і публіцистів. М. Ляхович (у 2015-2016 рр. – очільник відділу національно-патріотичного виховання Міністерства молоді і спорту України) в інтерв'ю кореспонденту газети «Україна молода» під назвою «Наше завдання – розвинути у українців «оборонну свідомість» (випуск за 26 жовтня 2016 року) висловлював думку, що «це поняття не містить у собі майже нічого зі звичного для пострадянського простору мілітаризму, а навчає школярів захисту національних цінностей, мови і культури, а також правової і безпекової культури» [3].

У публікації А. Гордієнка «Концепція Громадського сприяння обороні та безпеці» інтернет-видання «Єдина країна» за 26 жовтня 2021 року сформульовано ідею, що є актуальною для системи освіти в нинішніх умовах, а саме: «Має бути побудовано ланцюжок: формування ідентичності – оборонна свідомість – навички (компетентності). В основі закладаються суспільно-державницькі цінності – самобутність, воля, соборність, гідність і самоідентифікація людини через їх дієве переживання. Формування ідентичності, оборонна свідомість і набуття окремих компетенцій – нерозривний процес» [1].

В. Сокурєнко, досліджуючи концепт оборонної свідомості в структурі криміногенної війни, розглядає її в якості фактора групової консолідації в установці на боротьбу з агресором [8, с. 166]. Він зазначає, що оборонну свідомість особистості формує й зміцнює наснага до боротьби та перемога. Значимою є й думка про те, що «більшість воєн та повстань національного характеру носила оборонний характер, і перемога в них сприяла формуванню оборонної, а не агресивно-наступальної свідомості» [8, с. 172].

П. Горінов та Р. Драпушко вважають становлення національної ідентичності українців основою національної безпеки української держави й зазначають, що «на фоні воєнних викликів український народ об'єднався та сформував спільну національну ідентичність, об'єднану навколо таких маркерів, як спротив ворогу, взаємодопомога, волонтерство, жертвовність, національні символи, традиції, національна мова...» [2, с. 26].

Таким чином, в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України сутність терміну «оборонна свідомість» еволюціонувала від «осмисленого прояву самоідентифікації» до «готовності громадянина до захисту незалежності і територіальної цілісності України» й нині може бути визначена сегментом національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордієнко А. Концепція Громадського сприяння обороні та безпеці. *Єдина країна*. 26.10.2021. – URL : <https://ek.org.ua/novyny/kontseptsiia-hromadskoho-spryannia-oboroni-ta-bezpetsi/>.
2. Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 26-30. – URL : http://lsej.org.ua/10_2022/2.pdf.

Особистість та освіта в умовах сучасних соціокультурних викликів: ціннісно-світоглядні та науково-методичні аспекти. Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції

3. Ляхович М. Наше завдання – розвинути у українців "оборонну свідомість. *Україна молода*. 26.10.2016. URL : <https://umoloda.kyiv.ua/number/3068/188/105099/>.

4. Пометун О. І. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. *Український педагогічний журнал*. 2023, № 2. С. 62-72. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/735422/>.

5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/t222834>.

6. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. Указ Президента України № 286/2019. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>.

7. Ремех Т. О. Громадянська стійкість як нове поняття в методиці навчання учнів громадянської освіти. *Ціннісні орієнтири сучасної освіти в умовах сьогодення крізь призму Української хартії вільної людини*. Збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції м. Тернопіль, 27 жовтня 2023 року. С. 216-220. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/737863/>.

8. Сокурєнко В. В. Концепт оборонної свідомості у структурі кримінології війни. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. № 1(5) 2023. С. 166-175. URL : <https://policeystika.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/08/2023-1-31.pdf>.

СМОЛЯНОВА Ольга Володимирівна

викладач, Лозівська філія

Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

**РЕАЛІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУДЕНТІВ
КОЛЕДЖУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Війна між росією та Україною збільшила виклики для нашої країни. Вона кардинально змінила парадигму розвитку національно-патріотичного виховання – від словесного та абстрактного до активного та ефективного. У буремних подіях сьогодення, кожен знайшов себе і одразу всі стали справжніми патріотами – від мужніх воїнів, які ціною свого життя виборюють найцінніше – право на життя, свободу, незалежність і територіальну цілісність України, захищаючи Європу і весь світ від нової версії фашизму, до відважних волонтерів і маленьких українців, які раптово подорослішали і взяли на себе незвичні для дітей дорослі ролі.

Війна висунула на перший план забуті та «відкладені» цінності, такі як свобода та людська гідність, екзистенційне право тисячолітньої історії народу, що живе в серці Європи, гідно жити та робити власний вибір, здатність захищати себе, свою родину, свою громаду, свою національну ідентичність та інтереси держави, потребу служити Батьківщині, готовність до боротьби, відповідальність за свої рішення, вчинки та поведінку, громадянську активність, милосердя, волонтерство, та здатність протистояти ворожій ідеології. Щоб не втратити дух патріотизму у молодого покоління, нам педагогам необхідно його зміцнювати.

У зміцненні патріотичних почуттів велику роль відіграє героїко-патріотичне виховання, покликане формувати бойовий, моральний та психологічний дух студентів, спонукати до фізичного вдосконалення громадянина, патріота,